

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770

e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Kaspara Baloža

ATSEVIŠKĀS DOMAS

Rīgā 2016. gada 25. maijā

lietā Nr. 2015-14-0103

„Par DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 1. panta 2. un 6. punkta, 4. panta, 10. panta, 18. panta pirmās daļas, kā arī Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība” 2. un 13. punkta tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētajām personām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam”

1. Satversmes tiesa 2016. gada 12. maijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2015-14-0103 „Par DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 1. panta 2. un 6. punkta, 4. panta, 10. panta, 18. panta pirmās daļas, kā arī Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība” 2. un 13. punkta tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētajām personām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam” (turpmāk – Spriedums).

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus. Ar jēdzienu „apstrīdētās normas” tiks apzīmētas visas tiesību normas, par kuru atbilstību Satversmes 96. pantam tika ierosināta lieta Nr. 2015-14-0103.

Tajā Satversmes tiesa nosprieda:

1) izbeigt tiesvedību daļā par DNS likuma 1. panta 2. punkta un Noteikumu Nr. 620 13. punkta tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētām personām, atbilstību Satversmes 96. pantam;

2) atzīt DNS likuma 1. panta 6. punktu, 4. pantu, 10. pantu un Noteikumu Nr. 620 2. punktu tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētām personām, par atbilstošiem Satversmes 96. pantam;

3) atzīt DNS likuma 18. panta pirmo daļu tiktāl, ciktāl tā attiecas uz aizdomās turētām personām, par neatbilstošu Satversmes 96. pantam un spēkā neesošu no 2017. gada 1. janvāra.

2. Piekrītu Spriedumā izklāstītajai argumentācijai un Satversmes tiesas nolējumam attiecībā uz tiesvedības izbeigšanu daļā par DNS likuma 1. panta 2. punkta un Noteikumu Nr. 620 13. punkta tiktāl, ciktāl tie attiecas uz aizdomās turētām personām, atbilstību Satversmes 96. pantam, kā arī par Noteikumu Nr. 620 2. punkta tiktāl, ciktāl tas attiecas uz aizdomās turētām personām, atbilstību Satversmes 96. pantam.

Tāpat piekrītu Spriedumā secinātajam, ka aizdomās turētās personas bioloģiskais materiāls un DNS profils ir fiziskās personas dati, kas ietilpst Satversmes 96. panta tvērumā un, ievērojot to sensitīvo dabu, ir īpaši aizsargājami. Sprieduma 16.1.2. punktā pamatoti atzīts, ka DNS likuma mērķa sasniegšanai atbilst tāda apstrīdēto normu interpretācija, kas ļauj DNS likuma 13. pantā noteiktajiem subjektiem izņemt DNS profila noteikšanai nepieciešamo bioloģisko materiālu no visām personām, kurām noteikts kriminālprocesuālais statuss – aizdomās turētais.

Nepiekrītu Satversmes tiesas secinājumam par nepieciešamību turpināt tiesvedību lietā un vērtēt arī pārējo apstrīdēto normu, proti, DNS likuma 1. panta 6. punkta, 4. panta, 10. panta un 18. panta pirmās daļas, tiktāl, ciktāl šīs normas attiecas uz aizdomās turētām personām, atbilstību Satversmei, jo neviena no šīm normām nebija aizskārusi Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības.

3. No pieteikuma un lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs Lato Lapsa ir fiziskā persona, kas ar kriminālprocesu virzošās amatpersonas lēmumu bijusi atzīta par aizdomās turēto personu kriminālprocesā. Kriminālprocesu virzošā amatpersona – Drošības policijas vecākais inspektors – sagatavoja aktu par bioloģiskā materiāla izņemšanu no Pieteikuma iesniedzēja viņa DNS profila noteikšanai un glabāšanai DNS nacionālajā datu bāzē. Pieteikuma iesniedzējs atteicās izsniegt bioloģisko materiālu, un par to tika uzsākta administratīvā pārkāpuma lietvedība pēc Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 175.² panta. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa nosprieda, ka administratīvā pārkāpuma lietvedība ir izbeidzama, un izteica Pieteikuma iesniedzējam mutvārdu aizrādījumu par izmeklēšanas funkcijas realizējošās valsts amatpersonas likumīgo prasību savlaicīgu neizpildīšanu.

4. Sprieduma 16.1.2. punktā Satversmes tiesa secinājusi, ka piecas no apstrīdētajām normām, proti, DNS likuma 1. panta 6. punkts, 4. pants, 10. pants un 18. panta pirmā daļa, kā arī Noteikumu Nr. 620 2. punkts, veido vienotu tiesisko regulējumu, kas ir pamats aizdomās turētās personas bioloģiskā materiāla izņemšanai, tās DNS profila noteikšanai un glabāšanai DNS nacionālajā datu bāzē.

DNS likuma 1. panta 6. punktā ietverta definīcija tam, kas šā likuma izpratnē uzskatāms par salīdzināmiem paraugiem. DNS likuma 4. pantā minēti DNS profila noteikšanas procedūras posmi, proti, informācijas apkopošana un glabāšana. DNS likuma 10. pants noteic DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamās un uzglabājamās fiziskās personas datu vienības sastāvu, savukārt DNS likuma 18. panta pirmā daļa noteic to, cik ilgi DNS profilus un ziņas par aizdomās turētajām personām glabā DNS nacionālajā datu bāzē, un kārtību, kādā informācija no datu bāzes dzēšama. Noteikumu Nr. 620 2. punktā norādīti paraugu devēji, no kuriem izņem bioloģisko materiālu, tostarp arī aizdomās turētās personas.

Bioloģiskā materiāla izņemšana, kas Pieteikuma iesniedzējam veikta, pamatojoties uz Noteikumu Nr. 620 2. punktu, ir viens no DNS profila noteikšanas procedūras posmiem. Sprieduma 16.1.2. punktā pamatoti norādīts, ka

bez bioloģiskā materiāla izņemšanas, kuru reglamentē apstrīdētie Noteikumi Nr. 620, DNS ģenētiskā izpēte objektīvi nebūtu iespējama. Tāpat var piekrist Sprieduma 17. punktā minētajam, ka DNS profila noteikšanas procedūra ietver vairākus secīgus posmus – aizdomās turētās personas bioloģiskā materiāla izņemšanu, DNS izpēti DNS profila noteikšanai un šā profila glabāšanu DNS nacionālajā datu bāzē.

Lai pamatotu secinājumu par vienotu tiesisko regulējumu, Sprieduma 16.1.2. punktā aprakstīts, kā DNS likuma 1. panta 6. punkts, 4. pants, 10. pants un 18. panta pirmā daļa, kā arī Noteikumu Nr. 620 2. punkts kalpo tam, lai tiktu sasniegts DNS likuma mērķis – izveidot DNS nacionālo datu bāzi, kas izmantojama noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, pazudušu personu meklēšanā un neatpazītu līķu (līķa materiālu) identificēšanā, kā arī noteikt un regulēt DNS ģenētiskās izpētes rezultātu apmaiņu ar ārvalstīm un starptautiskajām organizācijām. Tomēr nedz atsevišķu tiesību normu savstarpējā saistība, nedz arī tas, ka šīs normas kopumā kalpo likuma mērķa sasniegšanai, vēl nav pietiekams arguments tam, lai attiecīgās normas atzītu par vienotu tiesisko regulējumu līdzšinējā Satversmes tiesas praksē pieņemtajā izpratnē.

Citos spriedumos Satversmes tiesa ir precīzi un nepārprotami norādījusi konkrētās pazīmes, kuru dēļ vairākas konkrētajā lietā apstrīdētās normas uzskatāmas par vienotu regulējumu. Piemēram, spriedumā lietā Nr. 2014-11-0103 „Par Dabas resursu nodokļa likuma 3. panta pirmās daļas 1. punkta „f” apakšpunkta, 19.¹ panta un Ministru kabineta 2014. gada 14. janvāra noteikumu Nr. 27 „Grozījumi Ministru kabineta 2007. gada 19. jūnija noteikumos Nr. 404 „Dabas resursu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība un kārtība, kādā izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam” Satversmes tiesa vērtēja apstrīdētās normas kā vienotu regulējumu tāpēc, ka tās kopumā noteica personai pienākumu maksāt pēc noteiktas metodikas aprēķinātu nodokli un tādējādi ierobežoja personas īpašuma tiesības (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 16. punktu*).

Izskatītajā lietā pieņemtajā Spriedumā Satversmes tiesa tēzi par vienotu tiesisko regulējumu izmantojusi tikai tāpēc, lai rastu pamatojumu arī tādu normu

izvērtēšanai, kuras Pieteikuma iesniedzējam nemaz nebija piemērotas. Balstoties uz savu secinājumu par vienotu tiesisko regulējumu, Satversmes tiesa Sprieduma 16.3. punktā atzinusi, ka visas vienotajā regulējumā ietvertās apstrīdētās normas ir radījušas Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums.

Spriedumā izdarītais secinājums par DNS likuma 1. panta 6. punktu, 4. pantu, 10. pantu un 18. panta pirmo daļu, kā arī Noteikumu Nr. 620 2. punktu kā vienotu tiesisko regulējumu ir pamatā tam, ka Satversmes tiesa nepareizi novērtējusi Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums apjomu.

5. Gan Saeima, gan vairākas lietā pieaicinātās personas bija paidušas uzskatu, ka apstrīdētās normas nerada Pieteikuma iesniedzējam tiešu un konkrētu Satversmes 96. pantā noteikto pamattiesību aizskārums un tādēļ tiesvedība lietā izbeidzama.

Ja norādīti argumenti, kas varētu būt par pamatu tiesvedības izbeigšanai lietā, Satversmes tiesai tie ir jāizvērtē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 11. punktu*).

5.1. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmo daļu konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesai var iesniegt ikviena persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai. Savukārt Satversmes tiesas likuma 18. panta pirmās daļas 4. punkts kopsakarā ar 19.² panta sestās daļas 1. punktu prasa pieteikumā juridiski pamatot apstrīdēto normu neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normai. Turklāt pieteikumā jāpamato, ka tieši šī neatbilstība rada pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteikto pamattiesību aizskārums.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka jēdziens „aizskar” likumā ietverts ar mērķi norobežot konstitucionālo sūdzību no sūdzības vispārības labā (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 secinājums daļas 2.4. punktu*). Personas pamattiesību aizskārums Satversmes tiesas likuma izpratnē ir saprotams tādējādi, ka apstrīdētā norma rada nelabvēlīgas sekas tieši pieteikuma iesniedzējam (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 11. novembra*

lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01 3. punktu). Tas nozīmē, ka konstitucionālo sūdzību var iesniegt gadījumos, kad, pirmkārt, pamattiesību aizskārums ir tiešs, konkrēts, apstrīdētā norma aizskar pieteikuma iesniedzēju pašu un, otrkārt, aizskar pieteikuma iesniegšanas brīdī, proti, tad, kad pamattiesību aizskārums jau pastāv (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-74-01 12. punktu un 2002. gada 11. novembra lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2002-07-01).

Konstitucionālās sūdzības gadījumā ir svarīgi noskaidrot, vai tiešām ir aizskartas pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteiktās pamattiesības (sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 9. punktu). Par pašu aizskārumu var liecināt tiesību normas piemērošanas akts, kas rada personai nelabvēlīgas sekas (sk. Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 21.1. punktu).

5.2. No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējam ir piemērots vienīgi Noteikumu Nr. 620 2. punkts. Administratīvā pārkāpuma lietvedība pēc Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 175.² panta pret Pieteikuma iesniedzēju uzsākta tieši par atteikšanos izsniegt bioloģisko materiālu DNS profila noteikšanai (sk. lietas materiālu 1. sēj. 24. lpp.). Arī Spriedumā atzīts, ka Pieteikuma iesniedzējam ir piemērots tikai Noteikumu Nr. 620 2. punkts (sk. Sprieduma 16.3. punktu).

Satversmes tiesas praksē atzīts, ka persona ir tiesīga vērsties Satversmes tiesā tikai tādā gadījumā, kad pastāv tieša saikne starp šīs personas pamattiesību ierobežojumu un pieteikumā apstrīdēto tiesību normu (sk. Satversmes tiesas 2010. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-74-01 12. punktu). No pieteikuma un lietas materiāliem gūstams apstiprinājums vienīgi tam, ka pastāv tieša saikne starp Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums un Noteikumu Nr. 620 2. punktu, kas Pieteikuma iesniedzējam piemērots administratīvā pārkāpuma lietā. Tādēļ Satversmes tiesai Sprieduma 16.3. punktā vajadzēja secināt, ka Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības ir aizskāris tikai Noteikumu Nr. 620 2. punkts.

5.3. Taču nav pamata apgalvot, ka Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības būtu aizskartas ar četrām DNS likuma normām, attiecībā uz kurām tiesvedība

lietā tika turpināta. Pieteikuma iesniedzējs atteicās izsniegt bioloģisko materiālu DNS profila noteikšanai, un minētās normas viņam netika piemērotas. Nav gūstams apstiprinājums tam, ka minētās tiesību normas būtu radījušas Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu.

Spriedumā sniegta tikai minimāla argumentācija tam, kādā veidā Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības aizskāris vienotais tiesiskais regulējums, kuru, pēc Satversmes tiesas ieskata, veido piecas no apstrīdētajām normām. Balstoties uz to apstākli, ka Pieteikuma iesniedzējam piemērots Noteikumu Nr. 620 2. punkts, Satversmes tiesa Sprieduma 16.3. punktā atzinusi, ka „tādējādi Pieteikuma iesniedzējs piederēja pie identificētas subjektu grupas, uz kuru apstrīdētās normas attiecās kā vienots regulējums”.

Tomēr Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskāruma robežas nosaka fakts, ka viņam ir piemērots tikai Noteikumu Nr. 620 2. punkts. Nevar piekrist Spriedumā ietvertajam apgalvojumam, ka Pieteikuma iesniedzējs nokļuvis apstrīdēto normu kā vienota regulējuma tvērumā, kaut arī ir izvairījies no šā regulējuma piemērošanas (*sk. Sprieduma 16.3. punktu*). Noskaidrojot to, kā izpaužas personas pamattiesību aizskārums lietā, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesai ir jāņem vērā personas faktiskā situācija, nevis jābalstās uz apsvērumiem par to, kādas tiesību normas personai būtu bijušas piemērojamas kādā citā situācijā.

Pieteikuma iesniedzējam Satversmes 96. pantā noteikto pamattiesību aizskārumu ir radījis vienīgi Noteikumu Nr. 620 2. punkts.

5.4. Konstitucionālās sūdzības izskatīšana un izlemšana, atšķirībā no abstraktās tiesību normu kontroles, nav tāds līdzeklis, kas kalpotu tikai tiesību sistēmas sakārtošanai. Tā visupirms ir līdzeklis, kas kalpo konkrētās konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai. Tāpēc Satversmes tiesai ir jāizvērtē apstrīdēto ierobežojumu proporcionalitāte individuāli attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 20.2. punktu*).

Tāpat konstitucionālā sūdzība primāri kalpo tās iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai, nevis tiesību sistēmas sakārtošanai. Taču Satversmes tiesa, izvērtējot arī tādu apstrīdēto normu satversmību, kuras nemaz nebija aizskārušas

Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības, izskatītajā lietā darbojusies tā, it kā lieta būtu skatāma tiesību normu abstraktās konstitucionālās kontroles ietvaros.

Sprieduma 23.3.2. punktā detalizēti vērtēts DNS likuma 18. panta pirmajā daļā ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgums. Vienīgi šī apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz aizdomās turētajām personām, tika atzīta par neatbilstošu Satversmes 96. pantam, jo Satversmes tiesa šajā normā saskatīja nepilnības attiecībā uz aizdomās turētu personu bioloģiskā materiāla un DNS profila glabāšanu un dzēšanu. Satversmes tiesa, izvērtējot DNS likuma 18. panta pirmajā daļā ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību trešajam samērīguma kritērijam, t.i., atbildot uz jautājumu, vai personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarītais zaudējums ir lielāks par sabiedrības ieguvumu no pamattiesību ierobežojuma, paudusi galvenokārt tiesībpolitiskus apsvērumus, kas saistīti ar normatīvā regulējuma sakārtošanu. Satversmes tiesai nebija jāvērtē DNS likuma 18. panta pirmās daļas atbilstība Satversmes 96. pantam, jo šī apstrīdētā norma, tāpat kā DNS likuma 1. panta 6. punkts, 4. pants un 10. pants, nebija aizskārusi Pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteiktās pamattiesības.

Turklāt Sprieduma nolēmumu daļā Satversmes tiesa pieļāvusi acīmredzamu metodoloģisku nekoncekvenci, saskaldot no piecām apstrīdētajām normām sastāvošo „vienoto tiesisko regulējumu”. Tiesa citastarp nospriedusi, ka viena no vienoto tiesisko regulējumu veidojošajām normām, proti, DNS likuma 18. panta pirmā daļa, neatbilst Satversmes 96. pantam, bet pārējās atbilst. Ja jau Satversmes tiesa uzskatīja, ka apstrīdētās normas veido vienotu tiesisko regulējumu, tad tai vajadzēja būt konsekventai un atzīt par neatbilstošu Satversmes 96. pantam visu no četrām DNS likuma normām un vienas Noteikumu Nr. 620 normas sastāvošo vienoto tiesisko regulējumu, ciktāl tas attiecas uz aizdomās turētām personām. Šīs nekoncekvences cēlonis ir Spriedumā izmantotā koncepcija par „vienoto tiesisko regulējumu”, kurā bez pārliecinoša pamatojuma ietvertas piecas no apstrīdētajām normām.

Līdz ar to Satversmes tiesai bija jāizbeidz tiesvedība lietā par DNS likuma 1. panta 6. punkta, 4. panta, 10. panta un 18. panta pirmās daļas tiktāl, ciktāl šīs normas attiecas uz aizdomās turētām personām, atbilstību Satversmes 96. pantam.

